

2

Két este

Fotó: MTI – Illószky Béla

a Nagykörúton

Gettó a Madách Színházban, 1990.
Rendező: Mácsai Pál. Díszlettervező: Götz Béla

2014. Vígszínház: Ghetto, a tel-avivi Cameri Színház vendégjátéka.

2010. Izrael: Visszatérőben a palesztin területről, szögesdrótok között turistacsoportunk egy barakkban reked, sziréna üvölt, fegyveresek csatornafedelet nyitnak fel, katonai parancsok recsegnek a hangszórókból, sápadt arcok, egy asszony sírva fakad.

2005. Budapest: Felavatják Pauer Gyula és Can Togay emlékművét: Cipők a Duna-parton.

1990. Madách Színház: Bemutatjuk a Gettót. A vasfüggöny előtt egy sor megvilágított cipő, halottak cipői.

A vilniusi gettót színpadképem szerint egy kiürített gyárépületben létesítették, talán egy téglagyárban. Felső szintjére csigalépcső vezet. Sűrű sorokban ott sárga csillagos ruhák tömege függ a boltívek mögött. Fűlsiketítő motorzaj. Teherautó tolat be. Horogkeresztes katonának dobálják le róla az újabb szállítmányt. A rongyhalmazból egy bábu arca emelkedik fel. Tátogó szájából mintha ő kiáltana: „Ne! Sztoj! Arretez!”, hogy megakadályozzon egy kivégzést. Aztán kiderül, nem is ő beszélt, feltűnik mögötte gazdája Srulik (Dunai Tamás), felemeli a bohóctestet, mozgatja. Ő, mint csukott szájú hasbeszélő, a Bábu hangja. Paudits Béla, a báb, tökéletes szinkronban tátogja végig az előadást, mozdulatlanra merevedik, még csak nem is pislog, ha nincs akcióban, úgy esik össze, mint egy rongycsomó, ha Tamás elengedi. Színhástechnikailag tökéletesen kidolgozott kettős remekmű, ők a magyar előadás főszereplői (rendező: Mácsai Pál).

Nézem a Cameri Színház előadását. Itt a bohóc egy független, élő személy, remekül mozog, de Srulik szerepe így kissé háttérbe szorul. Előadásukban a helyszínt szándékos puritánság jellemzi. Környezetükből kiszakított rettegő páriák szögesdróttal kerített porondon a szörnyű haláltánchoz, ahol csak a színház mentheti meg talán az életüket. Realitásérzékünket csak egy kis részlet bánthatja, a fegyveresek által szigorúan őrzött szín köze-

Paudits Béla, Györgyi Anna és Dunai Tamás

Fotó: MTI – Illószky Béla

pén egy csatornafedél nyílik. Innen másznak elő – írói kíváncságot szerint – a városi színház utolsó menekültjei.

Érdekes néhány részletet összehasonlítani. Kruk, a tudós tanár (Eli Gorenstein) ide menekített értékes könyveit az izraeli vendégjátékban egy neobarokk könyvszekrényben őrzi. Valóságosan fennmaradt jegyzeteit utolsó napjaikról öreg táskagépén készíti. Jeleneteit a dokumentálás írógépkopogása fejezi be. Avar István a mi könyvtárosunk a felismerhetetlen-

ségig szétszakított, címlap nélküli papírhalmazban egy gödör mélyén gubbaszt – igazolva az elhangzó szöveget – a sárból kapkodta össze ezeket az úton. Szenvedélyes munkájához csak egy ceruza adatott.

Van egy részlete a műnek, ahol talán legmarkánsabban látszik a két rendezői szemlélet különbsége. Gens, a láger németek által megbízott zsidó parancsnoka (a Cameri előadásában Oded Leopold), igyekszik megmenteni a gyerekek életét. A sorba állított családokból ki-

Itay Tiran

ragadva a „létszámfelettiek” – a harmadik gyereket – szétosztja őket. Omri Nitzan rendezésében kedvesen éneklő gyerekkórus áll elénk, majd szintén ők, árny- és hangjátékban – szinte kibírhatatlan jelenet – a náci orra előtt síró gyerekek és értetlen, kétségbeesett szülők tiltakozása, a pokoli életmentés. Mácsai Pál rendezői munkája megkímél minket ettől. A lágerparancsnok (Koncz Gábor) nagyfeszültségű monológjával a rabok következő előadásának jelmezsora mögé képzelteni el velünk a történetet.

„Mi a különbség a teljes és a részleges likvidálás között? – teszi fel a kérdést a náci tiszt Weiskopfnak. – A helyes válasz az életedet jelenti.” Székelyi József feszülten koncentrálnak, szinte látjuk idegpályái kisüléseit. Dudu Niv szemében csak a halálfélelem csendje ül. Alig halljuk meg motyogását. Nem lehet más válasza: „Ha megölnek ötvenezer zsidót, és engem nem, az a részleges likvidálás. Ha engem ölnek meg, senki mást, az a teljes likvidálás.”

Visszanézve 1990-es előadásunkra, feltűnik egy epizódban a tragikus sorsú Juhász Jácint.

A belső rendőrség tagjaként parancsot kap a szomszéd gettóban végrehajtandó vérengzésre. Koncz Gábor undorral szólítja magához beosztottját: „Legalább ne liheg a lelkesedéstől!” – „Mit számít, hogy én mit érzek! Te küldesz oda, hogy megöljünk hatszáz embert!” – Történetünk felett a haláltáborba szállítás félelme ül. Miközben az életükért küzdő művészek egy boldog jövőről énekelnek, díszletünk háttérfüggönye itt egy távolba futó sínpart mutat.

Joshua Sobol írói kvalitásából arra is futja, hogy túllépjen az életből dokumentált figurák drámai megjelenítésén. Furcsa szerepjátékok gazdagítják művét. Dramaturgiájának alapja, hogy a színészként megírt alakok szerepeket játszanak. Így válik a csatornából kibújt idős színésznő teljes emberi méltóságában ábrázolt főorvos asszonnyá (Nagy Anna/Olit Telleg). Szörnyű döntést kell hoznia, kit mentsen meg betegei közül maradék gyógyszerével. De szerepet játszik Kittel, a náci tiszt is (Balikó Tamás/Itay Tiran), aki nyílt színen átöltözve néprajzkutató tudósként próbálja rávenni a könyvtárost, fogadja el munkatársul, így biztosítva a vesztes háború utáni megmenekülését. A legkülönlegesebb szerepjáték a Madáchban a Bábnak jut. Miután sortűz irtja ki a gettó összes lakóját, felkel, mint a megleve nedett művészet, hogy aztán őt is elpusztítsák. – A Cameri Színház eddig is élő bohóca (Naama Shitrit) csak egy az áldozatok között.

Az utolsó előadás témája a gettószínházban egy náci nagygyűlés. Horogkereszt zászlóerdőben (Madách Színház) római korokat idéző fasiszta harci jelvények között a színészek fehér álarcban szerepelnek. Személytelenségük igyekszik elrejtetni, hogy Chaya, az énekesnő (Györgyi Anna) megszökött. Helyette csak egy jelmez és az álarc öltözteti a ruhaállványt – fordított szerepjáték. Leleplezése indítja el a vérengzést.

Az izraeliek egyértelmű főszereplője Kittel, a náci tiszt. A magyar előadásban Balikó Tamás emlékezetes alakítása tökéletesen fedi történelmi ismereteinkből, de zsigereinkben is élő kegyetlen katonatiszt képét – legyen az náci, vagy ávós. A most látott előadás felfedezése egy zseniális lény felmutatása, aki lehetne akár világhírű tudós, mint Einstein, popsztár, mint Michel Jackson, vagy Neil Armstrong, az első ember, aki a Holdra lép, de Kittelt – Itay Tiran megformálásában hatalmi mámore és a történelem sodrásának szirénhangjai, talán a sok veszélyt hordozó, kitörni vágyó tehetség egy hibás génjétől űzve, de mindenképpen szabad akaratából – a halál mindenre elszánt szőke hajú angyalává avatja.

Világunk sűrűn változó kérdéseire ez a két-féle hangsúlyú színházi produkció kegyetlen válaszokat kínál.

Götz Béla

Ghetto, a tel-avivi Cameri Színház vendégjátéka a Vigszínházban, 2014. Rendező: Omri Nitzan. Díszlettervező: Roni Toren.